

Slobodan Zečević
Filozofski fakultet Nikšić
Crna Gora

RELIGIJSKA DETERMINISANOST ZNANJA

RELIGIOUS DETERMINATION OF KNOWLEDGE

ABSTRACT Although modern society is based on scientific knowledge, its practical usage varies from society to society. The causes of these phenomena are looking for in the determination of knowledge by religious elements embedded in the culture of the society. Latent activity of religious systems on the origin and development of modern capitalism in contemporary society continues and gets specific features. In this way, knowledge that can be implemented gets various applications and dynamics. It is concluded that it is necessary to devote much more attention to latent influence of religious systems in order that knowledge spreaded by modern capitalism can contribute to local and global progress.

Key words: religion, science, belief, knowledge, determination, progress.

APSTRAKT Iako moderna društva počivaju na naučnim znanjima, njihova praktična upotreba razlikuje se od društva do društva. Uzroci te pojave traže se u determinisanosti znanja religijskim elementima ugrađenim u kulturu društva. Latentno djelovanje religijskih sistema na nastanak i razvoj modernog kapitalizma u savremenim društvima se nastavlja i dobija specifična obilježja. Na taj način znanja koja se implementiraju dobijaju različite primjene i dinamike. Zaključuje se da je neophodno posvetiti mnogo više istraživačke pažnje latentnim uticajima religijskih sistema kako bi znanja koja širi moderni kapitalizam doprinosila lokalnom i globalnom progresu..

Gljučne riječi: religija, nauka, vjerovanje, znanje, determinisanost, progres.

Uvod

Podsticaj za ovu temu dolazi iz konkretne stvarnosti u kojoj se nalazi crnogorsko, ali i mnoga druga savremena društva na Balkanu, u Evropi i širom planete. Integrativni procesi imaju globalni karakter, a u Evropi su dinamizirali protok znanja u svim pravcima, posebno iz zapadnih zemalja zasnovanim na modernom kapitalističkom sistemu privređivanja. Da bi postali dio evropske zajednice naroda nove članice moraju da ispune veliki broj pravila u svim sferama života, između ostalih i u stvaranju i prenošenju znanja. Sva ta pravila zapravo su znanja nastala u uslovima modernog kapitalističkog sistema privređivanja. U zemljama u kojima su nastala ona daju dobre rezultate i doprinose njihovom progresivnom razvoju i stvaranju društva blagostanja. Međutim, iako su ta znanja očigledno djelotvorna njihovo formalno i tehničko prihvatanje od strane novih članica Evropske unije ne daje očekivane rezultate, čak, ponekad djeluju destabilizujuće. Zbog čega je to tako? Zašto efekti znanja iz jednog društva nemaju iste ili slične efekte u drugom društvu? Pitamo se nešto slično kao što se zapitao Maks Veber kada je primijetio da neki djelovi

evropskog društva njegovog vremena imaju izrazitu sklonost privrednoj djelatnosti, dok kod drugih ta sklonost ili ne postoji ili nije naglašena? Da li je u osnovi različitih efekata znanja koje širi moderni kapitalizam opet religijski fenomen koji ga je i pokrenuo, kako nam to Veber dokazuje? Da li „društvo znanja“ koje proizvode moderni kapitalizma dobija mnoštvo modaliteta s obzirom na religijsku pozadinu koja latentno djeluje?

Odgovore na ova pitanja pokušaćemo da tražimo kroz podsjećanje na početke ljudskog društva i isprepletenost vjerovanja i znanja, preko raznolikosti kulturnih modela koji su iznjedrila znanja proizašla iz religijskih vjerovanja, do savremenih znanja koja nastaju pod uticajem globalnog širenja modernog kapitalizma.

Isprepletenost vjerovanja i znanja

Uzajamna prožetost vjerovanja i znanja proističe iz ljudske prirode koja je neprestano u potrazi za odgovorima u vezi unutrašnjeg i spoljašnjeg svijeta, onoga u njemu samome, sa drugim ljudima i onome što ga okružuje. Proizvod te prirodne datosti da se svijetu čudi, postavlja mu pitanje i pronalazi odgovore stvorila je dva načina mišljenja kojima se to postiže. S jedne strane, to je mitosno, a sa druge logosno mišljenje. Dok prvo traži i nalazi odgovore oslanjajući se na vjerovanje da je nešto takvo kakvo jeste, drugo neprestano preispituje i vjerovanje i samo sebe. Iako djeluju razdvojeni zbog različitog pristupa stvarnosti koju propituju, oni su u suštini nerazdvojni, u svojevrstnoj simbiozi, uzajamno se ispomažući. Mitska priča bez logičkog aparata logosa ostala bi potpuno nerazumljiva drugima, a logos ne bi imao šta da preispituje da nema mitskih priča.

Ova povezanost mitosa i logosa, naizgled, seže u same temelje nastanka čovjeka i društva ostajući u tom vremenu početka. Stvaranjem i čuvanjem znanja moglo se pretpostaviti da će čuđenja i pitanja biti sve manje te da samim tim neće biti potrebno smišljati mitske priče, a ni preispitivati njihovu istinitost. Za očekivati bi bilo da su protekla vremena stvorila dovoljno znanja da mitsko mišljenje iščezava, a logosno dominira baveći se samo sobom. No, pokazalo se i pokazuje baš suprotno: svako novo znanje otvara nova čuđenja, postavlja nova pitanja, daje nove odgovore. Njihovo nastajanje se odvija geometrijskom progresijom. Potreba za mitosnim načinom mišljenja ne prestaje, baš kao ni logosno preispitivanje i sebe i mitova. Razlika je samo u tome što složenost i jednog i drugog postaje sve veća. Iako se ne postavljaju identična pitanja na identičan način, i u tome se vidi promjena, svaki odgovor je zapravo novo pitanje bilo on proizvod mitosnog ili logosnog mišljenja. Savremena društva sigurno nemaju ista pitanja, a ni iste odgovore kao primitivna i arhajska, ali postavljanje pitanja i traganje za odgovorima ne da nije prestalo, već se višestruko uvećalo. Savremena društva ne samo da traže nove odgovore na stara pitanja, već stvaraju i nova pitanja o starim problemima tražeći na njih odgovore. Iako je logosni način mišljenja otjelotvoren u naukama zavladao

manifestnom stvarnošću, mitosni način mišljenja se raširio na sve strane stvarajući neprestano nove priče oličene u religijskim vjerovanjima. Isprepletenost mitosa i logosa dobija formu isprepletenosti vjerovanja i znanja, odnosno religije i nauke.

Vjerovanje i znanje u različitim kulturama

Različita društva pod uticajem mnoštva prirodnih i društvenih specifičnosti u kojima su stvarana iznjedrila su vlastita vjerovanja i znanja na kojima su bazirale kulturne modele, tj. osobene načine življenja. U osnovi jednom stvorenih kulturnih modela dominantno su se našla različita vjerovanja i na njihovim temeljima religije. Religijska oblikovana kultura je postala temelj društva i društvenih tvorevina. Znanje se stvaralo i razvijalo pod dominantnim uticajem kulturnih modela u čijoj je osnovi bila religija. Ni jedan segment ljudskog života nije bio oslobođen religijskih uticaja, dapače, oni su bili izuzetno snažni, konstanto prisutni, sveprožimajući. Zapadna filozofska i naučna misao nije proizašla iz svjetovnih krugova, već iz religijskih, iz manastira. Iako nedovoljno jasno zbog čega je došlo do toga da se vjerskim dogmama postave nedopustiva pitanja, ona koja imaju kritički naučni karakter narušavajući etablirane dogme, to se desilo i dešava, vjerovatno kao posljedica antropološke sklonosti skandalonu, čuđenju svijetu, zapitanosti i stalnom traganju za odgovorima.

Ne ulazeći dalje u pokušaje razotkrivanja uzroka razdvajanja vjerskih i svjetovnih znanja očigledno nam je da se takva tendencija dešavala u svim poznatim ljudskim društvima. Onog trenutka kada se u okviru religijskog života pojavilo pitanje koje mu dovodi u sumnju ili osporava ključne dogme, ono je izopšteno i prepušteno svjetovnom životu, nastavljajući u njemu da se razvija unoseći u njega i religijsku osnovu iz koje je proisteklo. Rezultat ovih turbulentnih kretanja proizveo je najrazličitije modele odnosa prema znanju. Svako ljudsko društvo je proizvelo svoj sistem vrijednosti, normi i pravila kojima je znanja dobijala mjesto u strukturi društva.

„Društvo znanja“ i moderni kapitalizam

Dinamičnost modernih društva koje je proisteklo i počiva na znanju i njegovoj primjeni dovelo je do toga da se implementacija naučnih znanja u različitim društvima sve češće vrši, a da se pri tom zaboravlja i zapostavlja kulturna podloga proizašla iz religijskih temelja. Veberovo pručavanje odnosa religijske etike i ekonomskih procesa pokazalo je da privređivanje svojstveno modernom zapadnom kapitalizmu nije bilo moguće razviti u drugim društvima i kulturama u kojima je religijski momenat imao drugačija obilježja. Veber je utvrdio da moderno kapitalističko privređivanje na Zapadu nije bilo namjera ni cilj religijskih krugova koji su ih proizveli, već latentna posljedica njihovog religijskog djelovanja. Iako je konstatovao da „pobjedonosni kapitalizam“ više

ništa ne može da zaustavi i da će se on širiti po inerciji sile koja je stvorena prvobitnom akumulacijom, ipak se može vidjeti da se moderni kapitalizam različito razvija u različitim društvima koja ga nisu iznjedrila već je uvezen spolja. Veber je dobro predvidio nezaustavljivu silu modernog kapitalizma koja se globalno širi, ali nije mogao da zna kakve će oblike da poprimi u sudaru sa religijskim temeljima društava u koje prodire. Činjenica jeste da moderni kapitalizam mijenja društva i kulture u koja ulazi, ali je isto tako činjenica da i on sam dobija neka druga obilježja i povratno djeluje na društva iz kojih dolazi.

„Društvo znanja“ zapravo je usmjereno na privređivanje, na znanja koja doprinose privrednom razvoju, odnosno, na znanjima koja doprinose modernom kapitalizmu, kao sistemu u kojem se privređivačka znanja primjenjuju. Pošto moderni kapitalizam doživljava svoje globalno širenje i promovise znanja koja služe njegovoj ekspaniziji, jasno je da će i svako društvo u koje dospije postajati „društvo znanja“. Međutim, postavlja se pitanje, da li se radi o istoj implementaciji znanja? Radi li se o istom tretmanu i realizaciji globalnih znanja koje moderni kapitalizam širi?

Ako pogledamo savremena društva i moderni kapitalizam u njima vidimo da znanja koja potenciraju nisu jednaka, iako se isto nazivaju i pojmovno definišu. Nije isto ispoljavanje kapitala, robe, tržišta, berze, ekonomije, nauke, demokratije itd. svega što je zapadni svijet modernim kapitalizmom isporučio. Različita društva su svim tim pojavama i znanjima dala svoj pečat koji je direktno povezan sa religijskim determinantama nastalim vjekovima prije, u vrijeme dok protok ljudi, robe, kapitala, znanja, informacija nije bio dinamičan kao danas.

Zaključak

Ovo kratko dijahronijsko skiciranje odnosa vjerovanja i znanja imalo je za cilj da pokaže kako je u aktuelnim problemima koji nastaju u integrativnim procesima danas zapostavljeno latentno djelovanje kulturnog nasljeđa. Da bi znanja u „društvu znanja“ dobila svoju praktičnu vrijednost neophodno ih je usaglasiti sa vrijednosnim i etičkim sistemima proizašlim iz religijskih sistema koji dominiraju konkretnim društvom. Sociološka istraživanja bi zbog toga jednim dijelom trebalo usmjeriti u tom pravcu, a ne samo instrumentalizovati u pragmatične svrhe manifestnih društvenih kretanja.